

ВПЛИВ МОДЕРНІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ДЕМОКРАТИЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ В УКРАЇНІ

THE INFLUENCE OF MODERNIZATION PROCESSES ON DEMOCRATIC TENDENCIES IN UKRAINE

У статті проаналізовано сутність дефініцій «модернізація», «трансформація», «революція», автором досліджено різницю між цими поняттями. Визначено, що під модернізацією системи державного управління в напрямі розвитку демократичного транзиту розуміється сукупність способів, методів для запровадження демократичних стандартів.

Показано, що в сучасній літературі існують найрізноманітніші інтерпретації поняття «модернізація». П. Штомпка розрізняє три погляди на сутність цього поняття. Згідно з першим підходом модернізація – це синонім практично всіх прогресивних соціальних змін, у результаті яких суспільство просувається вперед у своєму розвитку. Доведено, що таке вживання поняття «модернізація» є дуже широким у контексті демократичних перетворень.

Показано, що дефініцію «модернізація» доцільно розглядати як реформи, що проводяться у відсталих чи слаборозвинутих суспільствах і до яких вдаються з метою наздогнати передові, найрозвинутіші країни, що існують з ними в одному історичному часі, в рамках єдиного глобального суспільства. Потреба у покращенні життя країни та громадян зумовлює необхідність здійснення модернізаційних перетворень, у зв'язку з чим все частіше при розгляді суспільних змін використовують модернізаційний підхід, який трансформується в інструмент пізнання та пояснення нових шляхів розвитку.

Досліджено, що «трансформація, зміна, розвиток можуть бути орієнтовані на зміну реалій куди завгодно: вперед, назад, убік, по колу. Модернізація ж орієнтує суспільство і його структури, сфери на вдосконалювання, просування вперед, на розроблення й реалізацію нових цілей, завдань, пріоритетів, стратегій. Суспільство, яке завершило модернізаційний проект, може вирушати на історичний смітник».

Встановлено, якщо модернізація передбачає адаптовану до сучасних вимог зміну процесу з набуттям ним нової позитивної якості, то трансформація – перетворення внутрішньої сутності певного явища та переведення його з одного стану функціонування в інший. Внаслідок впливу модернізаційних процесів демократичні процеси в будь-якій державі посилюються. Зокрема, соціально-економічний розвиток країни у передовому суспільстві призводить до зміни базових цінностей, поглядів, переконань.

Ключові слова: демократичний транзит, модернізація, генеза, державне управління, модернізаційні процеси.

The article analyzes the essence of the definitions of modernization, transformation, revolution and the author investigates the difference between these concepts. It is determined that the modernization of the public administration system in the direction of the development of democratic transit means a set of ways and methods for the introduction of democratic standards.

It is shown that in the modern literature there are various interpretations of the concept of modernization. P. Shtompka distinguishes three views on the essence of the concept of "modernization". According to the first approach, in the broadest sense, modernization is a synonym for almost all progressive social changes, as a result of which society has moved forward in its development. It is proved that such use of the term "modernization" is very broad in the context of democratic transformations.

It is shown that the definition of "modernization" should be considered as reforms carried out in backward or underdeveloped societies and which are resorted to in order to catch up with the advanced, most developed countries that exist with them in the same historical time, within a single global society. The need to improve the lives of the country and citizens necessitates modernization, in this regard, increasingly use in the consideration of social change modernization approach, which is transformed into a tool for learning and explaining new ways of development, improvement of social institutions, social relations.

It is investigated that "transformation, change, development can be focused on changing realities anywhere: forward, backward, sideways, in a circle. Modernization orients society and its structures, spheres on improvement, advancement, on development and realization of new purposes, tasks, priorities, strategies. The society that has completed the modernization project can go to the historic landfill".

It is established that if modernization presupposes a change of process adapted to modern requirements with the acquisition of a new positive quality, then transformation is the transformation of the inner essence of a certain phenomenon and its transfer from one state of functioning to another. Due to the influence of modernization processes, democratic processes in general in any state are intensifying. In particular, the socio-economic development of the country in an advanced society leads to a change in basic values, views, beliefs.

Key words: democratic transit, paradigm, genesis, public administration, mechanism of public administration.

УДК 351

DOI <https://doi.org/10.32843/pma2663-5240-2020.18.2>

Максимова А.Я.

к. наук з держ. упр.
провідний фахівець кафедри
правоохоронної діяльності та
кримінально-правових дисциплін
Університет митної справи та фінансів

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сучасні тенденції глобалізації та ізоляції, що відбуваються в країні, пов'язані з COVID-19 та впливають на модернізаційні процеси. Інтенсивний науково-технічний розвиток зумовлює потребу в постійній модернізації державотворчих процесів і адаптації системи до сучасних потреб. Здійснювані реформи України повинні відповідати сьогочасним потребам, що актуалізує її модернізацію за умов демократичного транзиту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі демократичних перетворень у різних країнах присвячено багато наукових робіт зарубіжних вчених. Серед них О. Доннел, Р. Даль, Х. Лінц, Д. Растоу, А. Пшеворський, С. Хантінгтон, Ш. Ейзенштадт, Р. Інглхарт, Ф. Шміттер. Закордонні дослідники розкривають американський досвід, досвід країн Латинської Америки та Європи

В Україні процеси демократичного транзиту досліджують Т. Бельська, О. Марчак, К. Небрат, Ю. Панійко, Л. Приймак, О. Радченко. Процеси модернізації досліджувалися за різними аспектами О. Данильян (філософський аспект), В. Денисенко (філософський аспект), Г. Чепурко (філософський аспект), В. Піддубним (філософський аспект), О. Труш (економічний аспект), Н. Обушною (державно-управлінський аспект). Проте проблемі модернізації держави в умовах демократичного транзиту уваги в наукових розвідках присвячено не досить.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Україна – особлива держава, яка має посттоталітарне минуле та намагається стати європейським майбутнім, що зумовлює особливість всіх трансформаційних процесів, оскільки інші традиційні посткомуністичні країни (Росія, Білорусія, Казахстан, Азербайджан, Узбекистан) намірів розвиватися у європейському векторі не мають, на відміну від України. Наукові розвідки у напрямі розвитку демократичного транзиту узагальнюють зарубіжний досвід, порівнюють Україну з іншими посткомуністичними країнами, проте не вказують конкретного напрямку його впровадження в Україні.

Метою статті є встановити взаємозв'язок між демократизаційними процесами та модернізацією.

Виклад основного матеріалу. У будь-якій державі відбуваються модернізаційні процеси, які є ознакою розвитку. Модернізація інтегрує в собі соціально-економічний розвиток, зміни в сфері культури та демократичні перетворення в межах єдиного процесу людського розвитку (human development).

У Оксфордському словнику модернізація визначається як процес створення системи, методів більш сучасними та більш придатними для використання [5]. У словнику державного управління модернізація у перекладі з французької фр. “modernisation”, “modern” – «новітній», «сучасний» і розглядається як процес переходу від стабільного «традиційного» до безперервно змінного, динамічного сучасного індустріального або постіндустріального суспільства [2, с. 451]. Під модернізацією системи державного управління в напрямі розвитку демократичного транзиту розуміється сукупність способів, методів для запровадження демократичних стандартів.

Трансформація (з лат. “transformatio” – «перетворення», «зміна») – перетворення соціальних інститутів, соціальних структур, що часом супроводжуються їх докорінною зміною [2, с. 713].

У сучасній літературі існують найрізноманітніші інтерпретації поняття «модернізація». П. Штомпка розрізняє три погляди на сутність цього поняття. Згідно з першим підходом у найбільш широкому смислі модернізація – це синонім практично всіх прогресивних соціальних змін, у результаті яких суспільство просувалося вперед у своєму розвитку. Наприклад, вихід людини з печери і будівництво нею першого укриття – такий же явний приклад модернізації, як і прихід автомобілів на зміну кінським возам чи комп'ютерів на зміну друкарським машинкам [1, с. 62]. На нашу думку, таке вживання поняття «модернізація» є дуже широким у контексті демократичних перетворень. Цей процес пов'язаний з іншими дефініціями: «розвиток», «соціальна зміна», «прогрес». Всі ці концепти є синонімами до поняття «модернізація».

У другому значенні поняття «модернізація» тотожне руху до «сучасності» та означає комплекс соціальних, політичних, економічних, культурних та інтелектуальних трансформацій, які відбулися в західних країнах. Сюди здебільшого включаються процеси індустріалізації, урбанізації, раціоналізації, бюрократизації, демократизації, домінуючого впливу капіталізму, розповсюдження індивідуалізму й мотивації успіху, ствердження розуму в науці та багато іншого.

У цьому сенсі модернізація означає процес перетворення традиційного (чи доіндустріального) суспільства його трансформацією на суспільство, для якого характерні індустріальні технології, раціональні та секуляризовані відносини, а також високодиференційовані соціально-політичні інститути [1, с. 63–64]. Таке розуміння концепту «модернізація» є

близьким до сучасних процесів, які відбуваються в Україні. Так, індустріалізація характерна для нашої держави, проте не враховує її прагнень досягти європейських стандартів життя у найкоротші строки.

Третій підхід розглядає дефініцію «модернізація» як реформи, що проводяться у відсталіх чи слаборозвинених суспільствах і до яких вдаються з метою наздогнати передові, найрозвинутіші країни, які існують з ними в одному історичному часі в рамках єдиного глобального суспільства. В цьому випадку поняття «модернізація» характеризується як особливий процес прискореного розвитку, в ході якого традиційні суспільства стають прогресивними, індустріально розвиненими [3, с. 63]. Отже, останній підхід досить влучно відображає сучасні наміри України, зокрема, наздогнати європейські країни за рівнем розвитку у найкоротші строки.

Потреба у покращенні життя країни та громадян зумовлює необхідність здійснення модернізаційних перетворень, у зв'язку з чим усе частіше під час розгляду суспільних змін використовують модернізаційний підхід, який трансформується в інструмент пізнання та пояснення нових шляхів розвитку, удосконалення соціальних інститутів, суспільних відносин. Він відрізняє поняття «модернізація» від понять «розвиток», «трансформація», «зміна», які є більш нейтральними щодо динаміки суспільного процесу в річищі його прогресивних тенденцій.

Розглядаючи проблеми суспільних змін, які відбуваються в Україні, професор М. Михальченко наголошує, що «трансформація, зміна, розвиток можуть бути орієнтовані на зміну реалій куди завгодно: вперед, назад, убік, по колу і та далі. Модернізація ж орієнтує суспільство і його структури, сфери на вдосконалювання, просування вперед, на розроблення й реалізацію нових цілей, завдань, пріоритетів, стратегій. Вона специфічна і використовується як засіб оновлення суспільства. Модернізація дійсно є незавершеним проектом, який ніколи не завершується в глобальному вимірі. Суспільство, яке завершило модернізаційний проект, може вирушати на історичний смітник» [4, с. 37–38].

Отже, доцільно чітко розмежовувати поняття «модернізація» та «трансформація». Якщо модернізація передбачає адаптовану до сучасних вимог зміну процесу з набуттям ним нової позитивної якості, то трансформація – перетворення внутрішньої сутності певного явища та переведення його з одного стану функціонування в інший. Зокрема, німецький державознавець і політолог Е. Шнайдер пояс-

нює «трансформацію» як повне перетворення однієї системи в іншу, так би мовити, успішно здійснений перехід. Такий підхід ще раз свідчить про те, що розгляд модернізаційних спроб України не можливо досліджувати відірвано від ідей трансформації.

Принципова методологічна відмінність спостерігається і в розумінні співвідношення понять «модернізація» та «революція». Революція – це суцільна й конструктивна зміна закономірностей функціонування певного явища, яка закономірно має двосторонній характер: вона виникає в результаті не досить швидкої та комплексної модернізації, є певною формою протесту проти самого процесу модернізації та його соціальних наслідків. У цьому контексті революцію можна розглядати як специфічний тип трансформації та модернізації, яка є їхнім граничним моментом переходу суспільства з однієї фази в іншу.

Усвідомлення нової біфуркації, нелінійності світового розвитку та об'єктивної трансформації світової архітекτονіки призвели до суттєвої зміни в парадигмах соціального пізнання, яка виявляється в тому, що в Україні нині здійснюється поступовий перехід від стихійно-свідомих процесів модернізації, де свідомий елемент перебуває на другому місці, до свідомих стратегій модернізації, коли практичні дії здійснюються на основі теорії [3, с. 38].

Внаслідок впливу модернізаційних процесів демократичні процеси взагалі в будь-якій державі посилюються. Зокрема, соціально-економічний розвиток країни у передовому суспільстві призводить до зміни базових цінностей, поглядів, переконань. Соціокультурні зміни носять нелінійний характер. Процес індустріалізації несе з собою раціоналізацію, секуляризацію і бюрократизацію, але виникнення «суспільства знань» обертається змінами іншого порядку, підвищується роль особистої незалежності (individual autonomy), самовираження [3, с. 10].

Модернізаційні процеси сприяють формуванню гуманістичного суспільства, яке посилює потребу у свободі вибору, а людина в такому випадку є центром трансформаційних процесів. Зокрема, в Україні відбулася мобілізація мас під час Помаранчевої революції 2004 року, Революції Гідності 2014 року, що були доказом демократизаційних процесів у нашій державі.

В Україні громадськість все активніше вимагає демократії – форми правління, яка забезпечує людям максимально широку свободу вибору власного життєвого шляху. У нашій країні в цьому напрямі є спроби здійснення послідовних змін, зокрема, Президентом

України В. Зеленським, які охоплюють політичні (зокрема, недоторканність депутатів), релігійні, соціальні.

Модернізація в Україні перетворюється в процес людського розвитку, в рамках якого соціально-економічний прогрес за всіма сферами діяльності призводить до змін у культурній сфері, що підсилює ймовірність затвердження особистої незалежності, гендерної рівності та демократії, формуючи суспільство нового типу, що сприяє емансипації людей відразу за багатьма напрямками. Такі вектори розвитку активізують потребу людей вимагати свободи вибору та «зворотного зв'язку» з боку влади і підкріплювати слова діями, які забезпечують такий результат [3, с. 11].

Основою динаміки людського розвитку є розширення свободи вибору і особистої незалежності. Завдяки соціально-економічному розвитку останні півстоліття умови життя людей, які визначають формування особистості, змінювалися із безпрецедентною швидкістю. Акцент у культурній сфері зміщується від колективу і дисципліни до свободи особистості, від групової норми до індивідуального різноманіття, від влади держави до особистої незалежності.

Завдяки цим цінностям у суспільстві все більше значення надається громадянським і політичним правам, які становлять основу демократії, що розширює можливості для самовираження і самореалізації людей. Затвердження цінностей самовираження перетворює модернізацію в процес людського розвитку, формуючи суспільство, центральне місце в якому займають люди [3, с. 12–13].

Більшість країн із низькими середніми доходами на душу (Республіка Конго, Аргентина, Бразилія, Мексика) і багато пострадянських держав (Узбекистан, Киргизстан) тенденцію до підвищення рівня особистої незалежності і розширення свободи вибору зачіпають не досить [3, с. 14].

Отже, створюючи в Україні умови для розвитку демократичного транзиту, потрібно врахувати українську ментальність, культуру та цінності. Концепт «модернізація» доцільно

розглядати як реформи, які проводяться у відсталих чи слаборозвинених суспільствах і до яких вдаються з метою наздогнати передові, найрозвинутіші країни, що існують з ними в одному історичному часі в рамках єдиного глобального суспільства. В цьому випадку поняття «модернізація» характеризується як особливий процес прискореного розвитку, під час якого традиційні суспільства стають прогресивними, індустріально розвиненими. Внаслідок впливу модернізаційних процесів демократичні процеси взагалі в будь-якій державі посилюються.

Висновки. Отже, модернізація прискорює демократичні процеси, зокрема, розширюються права та свободи людини і громадянина. У нашому дослідженні доцільно розглядати як реформи, що проводяться у відсталих чи слаборозвинених суспільствах і до яких вдаються з метою наздогнати передові, найрозвинутіші країни, які існують з ними в одному історичному часі в рамках єдиного глобального суспільства.

Перспективами подальших наукових досліджень є вивчення закономірностей взаємодії модернізаційних і демократичних процесів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Данильян О.Г. Концепція модернізації як теоретична модель розвитку посттоталітарних держав *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. Випуск 13, 2007. С. 61–71.
2. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін.; за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трощинського, Ю.П. Сурміна. К. : НАДУ, 2010. 820 с.
3. Инглхарт Р., Вельцель К. Модернизация, культурные изменения и демократия: последовательность человеческого развития М. : Новое издательство, 2011. 464 с.
4. *Обушина Н.І. Модернізація – сучасний тренд розвитку суспільства. Теорія та практика державного управління*. 2015. Вип. 3. С. 36–44.
5. Oxford Learner's Dictionaries. Посилання: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/modernization?q=modernisation> (дата звернення: 10.06.2020).